

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Łukasza Jędrzejskiego
pt. *Polska Kronika Filmowa (1944-1994). Obrazy komunikowania
politycznego*, s. 385.**

1. Wybór tematu, konstrukcja, ramy merytoryczne i chronologiczne
pracy

Problematyka dotycząca ocen i znaczenia szeroko rozumianych przekazów medialnych i ich oddziaływania na społeczeństwo, zwłaszcza w okresie Polski Ludowej wciąż nie jest dostatecznie zbadana i opisana. Opracowanie dotyczące Polskiej Kroniki Filmowej (PKF) wpisuje się w badania na temat roli oficjalnych mediów rządowych czy partyjnych w zakresie komunikowania politycznego (a także masowego) w Polsce, głównie w okresie funkcjonowania systemu komunistycznego oraz początku transformacji ustrojowej. Magazyn ten noszący nazwę PKF emitowany w czasie poprzedzającym emisję projekcji filmowej miał informować widzów na temat bieżących wydarzeń w kraju, w tym zjawisk politycznych, problemów społecznych i gospodarczych, aktualnych wydarzeń sportowych czy kulturalnych. M.in. dobór treści, rozłożenie akcentów, czas emisji miały przede wszystkim wzmacniać przekaz propagandowy emitowany w Polsce Ludowej i tym samym utrwalać w społeczeństwie zasadność obowiązującego w państwie komunistycznym porządku społeczno-politycznego.

Recenzowana praca wpisuje się potrzebę opracowania całościowego PKF jako magazynu publikowanego 1-2 razy w tygodniu w latach 1944-1994,

rejestrującego bieżące wydarzenia polityki wewnętrznej państwa oraz informacje z zakresu polityki międzynarodowej. Jest to opracowanie ujmujące kompleksowo zakres tematyki ujętej w tytule dysertacji, wręcz monograficznie, ze skrupulatnością rejestrujące i opisujące oraz interpretujące obrazy upowszechniane w przekazach PKF. Były to obrazy dostarczające wiedzy o rzeczywistości Polski komunistycznej, także niekiedy codziennej, budowanej od 1944 r. do 1989 r. i następnie w czasie początków Polski demokratycznej, kreowanej po 1989 r. Opisy przedstawione w dysertacji dostarczają nam wiedzy nie tylko o akcentowanych i ważnych wydarzeniach prezentowanych z punktu widzenia dygnitarzy rządowych czy partyjnych, ale przede wszystkim przekazują czytelnikowi informacje o ustroju państwa w dwóch odmiennych okresach, także na temat działalności i oddziaływania na społeczeństwo władzy państwowej i form oraz metod komunikacji tej władzy ze społeczeństwem. Praca doktorska mgr Łukasza Jędrzejskiego dostarcza przede wszystkim pogłębionej wiedzy o szeroko rozumianym znaczeniu PKF jako oficjalnego instrumentu propagandowego władzy państwowej w okresie Polski Ludowej.

Wybór tematu dysertacji jest więc w pełni uzasadniony, jak dotąd bowiem nie powstały żadne zwarte studia obejmujące całościowo opis PKF ze szczególnym uwzględnieniem jej znaczenia w/dla komunikacji politycznej.

Konstrukcja pracy nie budzi zastrzeżeń. We wstępie Autor jasno określił podstawowy(e) cel(e) pracy, omówił główne założenia pracy, przedstawił postawione pytania i przyjęte hipotezy, omówił zagadnienia terminologiczne, metodykę, zastosowane techniki, zdefiniował pojęcia występujące w rozprawie. Miejsce we wstępie odnalazło także omówienie dotychczasowego stanu badań, podstawowych materiałów źródłowych i literatury przedmiotu, które posłużyły do opracowania rozprawy oraz zagadnień, które stały się przedmiotem omówienia w treści zasadniczej niniejszej dysertacji. Przyjęte ramy chronologiczne zostały uzasadnione, są w pełni logiczne i nie budzą zastrzeżeń ze względu na okres chronologiczny emitowania magazynu PKF w latach 1944-1994. Przyjęty porządek rozprawy, chronologiczno-problemowy, wydaje się być również w pełni uzasadniony. Słusznie przyjęto, że części wprowadzające stanowić będą rozdziały dotyczące teoretycznych podstaw

komunikowania politycznego, omówienia sposobów organizacji komunikatów politycznych i przyjętych strategii komunikacyjnych. W przyjętej chronologii, we fragmentach pracy Autor wykroczył poza określone w tytule ramy (choćby w odniesieniach do okresu początków XX wieku i dokumentalistyki rosyjskiej czy tworzenia już konkretnie filmu dokumentalnego). Wydaje się, że nazbyt obszernie potraktował Autor zagadnienia dotyczące etapów tworzenia kronik filmowych w ZSRR i w Niemczech. Za zasadne natomiast należy uznać fragmenty pracy dotyczące genezy powstawania i kreowania kronik na ziemiach polskich.

2. Baza materiałowa

Rozprawa oparta została o dość trafnie dobraną podstawę materiałową. Autor wykazał się znajomością doboru, analizy i oceny bogato zgromadzonej i wykorzystanej literatury przedmiotu oraz przede wszystkim cennych materiałów pozyskanych z analizy magazynów PKF. Na uwagę zasługuje precyzyjne wręcz omówienie przez Autora materiałów PKF, w których zawarto informacje na temat treści danych komunikatów, czasu ich trwania, miejsca w agendzie komunikacyjnej, wątków o szczególnym znaczeniu (np. propagandowym), dominancie tematycznej, stylu narracji, występujących w treści przekazów idiolektach językowych. Merytoryczna analiza dokumentów PKF przechowywanych w zasobach Filмотeki Narodowej pozwoliła na przedstawienie w opracowaniu obrazów komunikowania politycznego występujących w treściach PKF. Niejako uzupełniając Autor wykorzystał inne źródła przechowywane w AAN, IPN, pisma polityczne i prasę codzienną, także tzw. prasę branżową, zasoby internetowe. Do interesujących i w zasadzie unikalnych materiałów źródłowych należą także treści przeprowadzonych przez Autora wywiadów m.in. z Heleną Lemańską.

3. Ocena merytoryczna części zasadniczej pracy

Obrazy PKF przedstawione w części zasadniczej pracy zostały ułożone chronologicznie. W analizowanym okresie Polski stalinowskiej Autor zaprezentował początki kształtowania się systemu komunistycznego w Polsce Ludowej, omówił tematykę zasadniczą poruszaną w PKF, z której wyłaniał się obraz głównych akcentów dotyczących kierunków forsowanej wówczas oficjalnej propagandy, nastawionej na przekazy dotyczące odbudowy państwa polskiego oraz akceptacji dla nowych władz państwowych. W obrazach PKF pojawili się również uczestnicy wprowadzanych od 1944 r. zmian politycznych, prezentowani jako „orędownicy odbudowy kraju” po zniszczeniach wojennych. Z analizy źródeł wyłaniał się także fałszywy obraz wskazujący na próby przekształcania przez władze pamięci zbiorowej Polaków, w której na plan pierwszy wyłaniać się miał „odwieczny” sojusz polsko-radziecki. Przekaz propagandowy wzmacniano hasłami typu „walka klas”, „wrogowie klasowi”, „współzawodnictwo”, „wyścig w odbudowie kraju”. Intersujące fragmenty, które można byłoby rozwinać, dotyczyły obrazów deklarowanej przez władze równości kobiet i mężczyzn, kreowanych wzorów zachowań społecznych kobiet, opartych na przykładach kobiet radzieckich czy poparcia władzy dla tworzenia oficjalnego ruchu kobiecego w Polsce zjednoczonego pod nazwą Ligi Kobiet. Z kroniki wyłaniał się tym samym wizerunek nowych, nie istniejących przez 1939 r. grup społecznych, zawodowych, młodzieżowych czy środowiskowych. Za wartościowy poznawczo należy uznać podrozdział dotyczący socrealizmu, omawiający kształtowane w epoce stalinowskiej kanony w kulturze i sztuce.

Okres gomułkowski charakteryzował się większym niż wcześniej umacnianiem, także w przekazach PKF wizerunku państwa socjalistycznego. W dyskursie także u samego Władysława Gomułki występowało słowo socjalizm w różnych jego konfiguracjach językowych. Na łamach PKF odnotowano także wydarzenia strajków czerwca 1956 r. Przekaz propagandowy magazynu, co słusznie zauważył Autor, wskazywał na intencję władz komunistycznych, zmierzającą do rozłożenia odpowiedzialności społecznej za wydarzenia strajkowe. Za winnych

wzniesienia strajków i ich przebiegu uznano bliżej nieokreślonych wrogów i prowokatorów, przeciwników politycznych, wrogów porządku socjalistycznego, co było typowe w prowadzonym przez władze dyskursie publicznym okresu gomułkowskiego. Ponadto w okresie lat 1956-1970 do ważnych wydarzeń odnotowanych w kronice były także obchody tysiąclecia państwa polskiego. Piszący odnotował również w dysertacji prezentowane w kronice obrazy sytuacji politycznej międzynarodowej z uwzględnieniem chociażby analizy materiałów filmowych z wypadków rewolucji na Węgrzech 1956 r.

W PKF prezentowano wzmianki o dziełach uznanych reżyserów i mniej popularnych twórców. Dla przykładu, na co zwrócił uwagę Autor, były tam odniesienia do twórczości młodego wówczas reżysera Romana Polańskiego. Warto dodać, że zespół redakcyjny PKF odwiedził na planie Polańskiego podczas produkcji legendarnego filmu „Nóż w wodzie”.

Pan Łukasz Jędrzejski wręcz z kronikarską skrupulatnością i w następnych częściach pracy odnotowuje najważniejsze i mniej istotne wydarzenia polityczne, zjawiska społeczne czy kanony kultury upowszechniane na łamach PKF. Analizuje je biorąc pod uwagę styl narracji, czas emisji czy akcenty występujące w głównej treści oraz dominanty tematyczne, wyłaniając obraz wydarzeń w Polsce (także niekiedy za granicą) według analizowanego magazynu. Obraz ten dostarczał widzom informacji o bieżących sukcesach i porażkach władz komunistycznych, jednocześnie kształtując u odbiorców określone poglądy i zachowania społeczne. Oblicze Polski prezentowane w PKF zestawia Autor i konfrontuje z powodzeniem z dotychczasowymi ustaleniami badawczymi, literaturą przedmiotu, relacjami ustnymi. Dodatkowe wykorzystane źródła takie jak przekazy prasowe czy relacje z rozmów wzbogacają i uzupełniają treści dysertacji.

W rozdziale następnym dotyczącym analizy lat siedemdziesiątych wybija się na czoło zagadnienie utrwalania pozytywnego wizerunku Polski i „pozytywów” ówczesnego ustroju politycznego, upowszechniania za czasów Edwarda Gierka, także w analizowanym magazynie „potęgi Polski”, jak nazwał Autor pracy tzw. dekady sukcesu czy deklarowanej wówczas przejrzystości polityki państwa. W relacjach PKF występowały przekazy

świadczące o poparciu dla PZPR i polityki rządu, dotyczące chociażby relacji z wieców „aktywu robotniczego”. Zabrakło natomiast w agendzie komunikacyjnej relacji z przebiegu strajków w Radomiu, Ursusie czy Płocku, zapowiadających fazę końcową dekady Edwarda Gierka.

W obrazach dotyczących oblicza rozwoju kultury i życia kulturalnego Polaków występowały tematy związane twórczością filmową, co wnikliwie wyekscerpował piszący dysertację, tematy dotyczące przykładowo największych polskich reżyserów takich jak Andrzej Wajda, Kazimierz Kutz, Jerzy Hoffman. Co ciekawe, eksponowano w tym czasie także w PKF tematy dotyczące ochrony zabytków w Polsce, co z pewnością spowodowane było polityką państwa w zakresie intensywnych i szeroko zakrojonych w latach siedemdziesiątych działań obejmowania obiektów zabytkowych najwyższą prawną ochroną, jakim pozostaje i dzisiaj wpis nieruchomości do rejestru zabytków. Należy również podkreślić, że bardzo interesujące z punktu widzenia wytyczenia kierunków polityki państwa w zakresie życia kulturalnego w okresie rządów Edwarda Gierka, bardzo wartościowe poznawczo fragmenty pracy doktorskiej dotyczą opisów związanych z ekspansją telewizji, kreowania wizerunku czołowych gwiazd polskiej estrady, na czele których postawiono Marylę Rodowicz. Nie ulega wątpliwości, co podkreślił Autor, że i obraz kultury lat siedemdziesiątych stanowił ważny segment szeroko upowszechnianej za czasów Gierka propagandy sukcesu.

W następnym rozdziale słusznie podkreślono, że w przekazach PKF eksponowana była, zgodnie z wytycznymi partii krytyka „Solidarności”, a w przekazie komunikacyjnym występowały formuły typu „walka ideologiczna i polityczna”, „zagrożenia dla socjalizmu”, „rozprężenie dyscypliny społecznej i paraliżowanie działań instytucji państwowych”. Linia podziału pomiędzy władzą państwową a związkiem „Solidarność” wyraźnie występowała także w przekazie propagandowym magazynu. PKF w dobie kryzysu lat osiemdziesiątych miała nadal utrzymywać zaprojektowany przez władze państwowe porządek społeczno-polityczny.

Autor pracy z szczególnością nieomal kronikarską, odnotowuje, analizuje i interpretuje oraz poddaje ocenie kolejne wydarzenia uwiecznione w PKF, takie jak m.in. wydarzenia związane z pielgrzymką do Polski Jana

Pawła II, wyborami do Rad Narodowych, zjazdami PZPR. Pokazał również, że ważnym obszarem kulturalnym mającym stałe miejsce w agendzie komunikacyjnej PKF były sprawy związane z muzyką rozrywkową. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że wśród treści popularyzowanych w PKF znalazły się zagadnienia związane z muzyką rozrywkową. W obrazach upowszechniano i promowano w pewnym zakresie postaci i twórczość ówczesnych gwiazd estrady, m.in. Izabeli Trojanowskiej, legendarnych wręcz zespołów polskiego rocka takich jak Lombard, Republika. Występowały także przekazy z popularnego wówczas festiwalu w Jarocinie.

Wydaje się, że najsłabszą częścią pracy, w porównaniu do poprzednich, pozostaje część omawiająca obrazy prezentowane w PKF dotyczące okresu od przemian 1989 r. i lat następnych do 1994 r. Wynika to również z faktu, że rozdział tej pracy został oparty o materiały źródłowe PKF, które w mojej ocenie były coraz słabsze, mniej wartościowe od strony poznawczej (merytorycznej) oraz coraz bardziej i wyraźniej krytykowane przez malejącą rzeszę odbiorców kroniki. Zmianie uległa także retoryka przekazu, zmniejszeniu gama podejmowanych tematów. Zgodzić się należy z Autorem, że może nie dominującymi, ale najważniejszymi przekazami PKF były w tym czasie obrazujące wydarzenia o randze światowej, czyli dotyczące obrad „Okrągłego Stołu” oraz zachodzących zmian ustrojowych w Polsce, symbolizujących szeroko rozumiane przemiany ustrojowe i dalej systemowe w bloku postradzieckim. Na uwagę zasłużyły również prezentowane w kronice zjawiska wcześniej nie występujące i charakterystyczne dla okresu przemian ustrojowych, to jest problemy bezrobocia czy bezdomności. W analizie doniesień w zakresie kultury wskazał Autor na znaczenie, także społeczne, twórczości Wojciecha Młynarskiego oraz popularnego wówczas programu rozrywkowego pt. „Polskie ZOO”.

4. Język i niedoskonałości pracy

Rozprawa napisana jest językiem dość komunikatywnym, poprawnie pod względem warsztatowym. Występują niekiedy błędy językowe, stylistyczne,

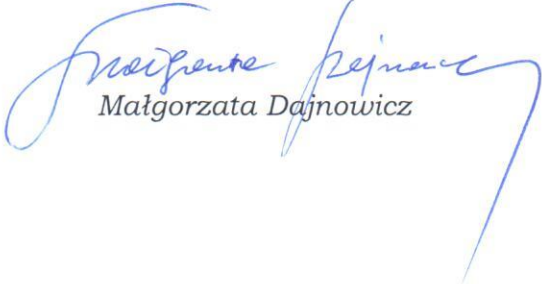
interpunkcyjne, zdarzają się literówki. Zauważalne są drobne błędy w przypisach. Niedoskonałości te są łatwe do usunięcia, należy to uczynić przed przygotowaniem rozprawy do opublikowania. Poglobionej analizy i dalej opisu oraz dodatkowych wniosków wymagają również treści zawarte w tabelach.

5. Wnioski

Pozytywne strony dysertacji mgr Łukasza Jędrzejskiego wyraźnie przeważają nad jej niedoskonałościami. Przemawia to na korzyść pracy, która stanowi bardzo dobry plon wysiłku naukowego. Autor wykazał się dojrzałą umiejętnością kompletowania i analizy materiałów badawczych, formułowania pytań oraz udzielania na nie odpowiedzi, również umiejętnością wnioskowania naukowego. Praca dostarcza wiele nowych ustaleń badawczych na temat form, metod, narzędzi, treści i języka komunikowania politycznego, zwłaszcza w okresie Polski Ludowej lat 1944-1989, także początku lat dziewięćdziesiątych, czyli czasu przemian ustroju prawno-politycznego i gospodarczego Polski. W pracy odnajdujemy informacje, niekiedy wręcz bardzo szczegółowe i wyczerpujące na temat następujących przemian ustrojowych w Polsce, specyfiki polskiego systemu politycznego w analizowanym okresie, szeroko rozumianych, następujących w drugiej połowie XX wieku i na początku wieku XXI przemian politycznych, charakterystyki polskiego systemu partyjnego przed i po 1989 r. Poważnym osiągnięciem Autora było wykorzystanie nieznanych dotąd i nie opisanych treści magazynu PKF, także unikalnych wręcz wywiadów, które w mojej ocenie zasadniczo wzbogaciły treści niniejszej pracy. Biorąc powyższe pod uwagę przedkładam wniosek o wyróżnienie rozprawy mgr Łukasza Jędrzejskiego pt. *Polska Kronika Filmowa (1944-1994). Obrazy komunikowania politycznego*.

Nie mam wątpliwości, że prezentowana rozprawa po ewentualnie drobnych korektach czy uzupełnieniach aby znaleźć się w szerokim obiegu naukowym jak najszybciej powinna ukazać się drukiem. Formułuję zatem

wniosek, iż rozprawa mgr Łukasza Jędrzejskiego pt. *Polska Kronika Filmowa (1944-1994). Obrazy komunikowania politycznego* w pełni spełnia kryteria stawiane pracom doktorskim (w rozumieniu ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki) z zakresu nauk o polityce. Przedstawiam zatem Radzie Naukowej Wydziału Politologii UMCS wniosek o dopuszczenie Pana mgr Łukasza Jędrzejskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.



Małgorzata Dajnowicz